

264. Szihalom, Pamlényi-tábla

(Heves megye) R, B, LT, Sza

Az M3-as autópálya nyomvonalának 120,9–121,4 km szelvény közé eső szakaszán 2001. október 24. és november 28. között folytattuk az 1995–1997. évben végzett leletmentést.

A lelőhelyet átszelő mezőgazdasági földút és a Mezőszemeréről Szihalomba vezető műút alatt – a kivitelezővel történt előzetes egyeztetés alapján – csak az autópálya építése során, a kivitelezéssel párhuzamosan végezhetünk megelőző feltárást. A földút korrekciójának kezdetére ősszel került sor, ezért szükséges volt a mentőásás megkezdése, bár a munkálatokat csak 2002-ben tudjuk befejezni.

A régészetiileg megkutatott terület nagysága: 1500 m². Az idén kibontott 43 objektummal 1543-ra emelkedett a lelőhelyen a telepjelenségek száma.

A telepobjektumok zöme a késő bronzkori Pilinyi-kultúrába sorolható. Szórványosan előfordultak kelta telepnyomok. A szarmata faluból két ház (az egyik kerek!), több gödör és egy füstölőkemence került napvilágra, korhatározó leletanyaguk rendkívül csekély. A kerek háznak meghatározható nagyméretű, szabályos kör alaprajzú gödörben tüzelőberendezés nyomát nem találtuk, azonban az oldalfal mentén rendkívül mély cölöphelyek egyértelműen bizonyítják lakóhely mivoltát. E korszakból említésre méltó még két, gödörbe dobott kutya csontváza. Az objektumok betöltésében szórványként találtunk bodrogkeresztúri és badeni cserepeket.

Az eddig említett korszakok és telepjelenségek közül – a kerek ház kivételével – mindegyik ismert volt már az itt végzett korábbi leletmentés alapján. Újdonság még a két késő bronzkori urnasír, amelyek tovább színezik a lelőhely eddig megismert történetét.

Az ásatáson részt vett Tanyi Sándor ásatási technikus.

VÁRADI ADÉL

265. Szikszó határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Kö, Kk

2001 őszen szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, amelynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárás során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Szikszó *Sziget-pást* nevű határrészében középkori (13–15. századi) település(ek) intenzív felszíni nyomait találtuk a Vadász- és Bársonyos-patak találkozásában.

A *Bercel* nevű határrészen bronzkori és 17. századi településre utaló intenzív felszíni nyomokat találtunk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

266. Szolnok, I. homok bányatelek

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) H, Á

Rákóczi-falvi lakosok 2001. április 17-én két töredékes bronzlemez-korongot és egy S-végű hajkarikát hoztak be a Damjanich Múzeumba. A megtalálók elmondása szerint a leletek a Szanda Kft. homokbányájából kerültek elő. A helyszínre (hrsz. 0784/11) Hegedűs Gabriella gyűjteménykezelővel szálltunk ki, ahol öt, többé-kevésbé kibontott csontvázat találtunk, az egyik megtaláló megmutatta a két korong származási helyét. A korongok egy gyermekváz mellrészén voltak, a váz alsó állkapcsán és a mellkasi részen erős zöld elszíneződést figyeltünk meg. Megállapítottam, hogy a bányában honfoglalás- és Árpád-kori temetőt bolygattak meg. Ígéretet kaptam a temetőrészletet veszélyeztető munkálatok azonnali abbahagyására.

POLGÁR ZOLTÁN

267. Szombathely, Agip-benzinkút

(Vas megye) R, Rő, Kö

2001. augusztus 3. és 29. között végeztünk megelőző régészeti kutatást a 3650 m² nagyságú területen (hrsz.: 1695/11, 1695/15, 1695/16, 1695/18, 1695/19). A lengyeli kultúrának a Metro áruház területéről már ismert településének folytatását találtuk meg (2 objektum), egy kora római kori objektumot, továbbá középkori szórvány leletanyagot. Ezzel egyúttal sikerült lehatárolni egy a vizenyős területen lévő és lakott szigetecskét, ami fontos adat a szűkebb környék hajdani vízrajzához, településtopográfiájához.

ILON GÁBOR

268. Szombathely, Iseum

(Vas megye) Rő

2001. július 16. és szeptember 4. között dr. Szentlélek Tihamér, az Iseum egykori kutatója és Mráv Zsolt (MNM) munkatársak közreműködésével elvégeztük a savariai Isis szentély hitelesítő ásatásának első ütemét. A kutatás – kitűzött céljának megfelelően – Pannonia ma ismert legfontosabb és legépebben fennmaradt szentélyének új, az építmény jelentőségének megfelelő rekonstrukciójához szolgáltatott lényeges adatokat. Az ásatás során 11 szelvényben, összesen mintegy 160 m² felületen végeztünk feltárást. Valamennyi munkahelyen lehetőség szerint törekedtünk a teljes régészeti vertikum, tehát a teljes sztratigráfiai sor kutatására, hiszen a korábbi (1955–61 között) feltárások problémái gyakran abból adódtak, hogy a korai rétegek kutatása nem, vagy nem megfelelő szakmai színvonalon történt meg.

A korábbi publikációkban tapasztalt méret- és alaprajzi anomáliák kiküszöbölése végett Derdák Ferenc geodéta elkészítette a szentkerület derékszögű- és poláris koordináták szerinti újbóli geodéziai felmérését, illetve megrajzolta a jelenlegi állapot építészeti keresztmetszelve-

nyét és hosszmetsetét, melyek az egzakt rekonstrukció elkészítéséhez nélkülözhetetlenek.

A központi szentély kutatása (32 m²) a rendkívül feldúlt és roncsolt állapotú pódiumbelső újbóli feltárással, kitakarásával kezdődött. A harántfalak között megtaláltuk a pódiumtemplom kőből rakott alépitményét. A kikövezés ugyanis nem egyszerűen a pódium „pince-szintjének” burkolata volt, mivel a közel fél méter vastag(!) egybefüggő „lemezalap” a kerítőfalak alapozásával volt egybeépítve. A lemezalap, és a kerítőfalak mélyalapozása a pódiumtemplom ÉK-i sarkában feltárt toldaléknál nem volt megfigyelhető, azt másodlagosan építették az előbbihez. Folytatását D felé nem találtuk meg, ami előkerült, az csak betonhabarcsba rakott műemléki rekonstrukció. Az eltérő szerkezetű, mélységű, és építési színvonalú alapozás miatt a pódium K-i nyúlványa a pódiumtemplom oszlopainak alapozásául szinte biztosan nem szolgálhatott: az oszlopok minden bizonnyal a pódium vastosabb, a harántfalak közeit teljes egészében kitöltő, azzal egységes egészet alkotó lemezalappal megerősített falnégyzögön nyugodtak.

A szentély előterében nyitott szelvényben kőperiódust megelőző faszerkezetes épület talpgerendáinak részleteit bontottuk ki. Feltártuk a központi oltár alapozását, meghatároztuk az udvar szintjeit, illetve az oltár É-i oldalán értékes kőfaragványokat hoztunk felszínre: egy mészkőpárkány töredékei, és a főfelirathoz tartozó betűtöredékek kerültek elő. A betűtöredékek a főfelirat újraértelmezését indukálják, s így igazolják Mráv Zsolt eddigi feltételezéseinek helyességét.

Az előcsarnok és a „felső udvarok”: A monumentális oszlopcsarnok, illetve a két oldalsó cellasor viszonyának tisztázására 5 további szelvényt nyitottunk. Ezekben a jelenleg problematikusnak tűnő lépcsős-rézsűs kialakítást igazoló nyomot nem találtunk. Újabb felületek megnyitása szükséges, mivel az erős újkori bolygatás, illetve az 1955–61 közötti feltárás kutatóárkai miatt a megnyitott felületek (30 m² terület) a fenti kérdés eldöntéséhez elégtelennek bizonyultak. Bár építéstörténeti szempontból az itteni kutatás nem hozott érdemi új eredményt, az itt előkerült kőfaragványok: párkány, oszlopfő- és pilaszterfejezet-töredékek a szentély külső képének rekonstrukcióját teszik árnyaltabbá. Alaprajzi szempontból rendkívül fontos, hogy a 8. szelvényben előkerült a korábban a pódiumtemplom D-i pofafalának tartott támfal folytatása, ezzel szinte biztosan kizárjuk a korábbi értelmezés lehetőségét.

Az előcsarnok funkciójának, időrendjének és előtörténetének megállapítására nyitott szondázások eredményesnek bizonyultak. Az előcsarnok tengelyében álló tám- és térosztó pillérsor jellege felveti az utólagos hozzáépítés lehetőségét. Ebben az esetben az előcsarnok önmaga is több építési periódust képviselne. Kutatásunk megerősítette, hogy a rekonstruált előcsarnok utólag, valószínűleg a 3. század elején a központi szentély díszítéseivel egy időben bővült e monumentális építménnyel. A D-i és É-i határoló falak mellett sikerült

a geológiai altalajig mélyülnünk. Megállapítottuk, hogy egy korábbi nagyméretű kőfalas épület állt a csarnok helyén, melynek K-i homlokzati fala a későbbi csarnok-épület faszádjához képest némileg nyugatabbra helyezkedett el. A központi szentélyhez való időbeli és funkcionális viszonya megválaszolására a csekélyke kutatott terület miatt nem volt lehetőség. A kőfalas épületet megelőző időszak beépítettségére mintegy fél méteres vakolat- és vályogréteg utalt. Ezt megelőzően ipari tevékenység nyomait találtuk: az ÉK-i sarokban Kr. u. 1. századi kemence került elő, de az 5. szelvényben előkerült bronzrögök, salakdarabok szintén a terület legkorábbi, ipari funkciójára utalnak.

A feltárt szelvényeket 2001. november 15-én gépi és kézi földmunkával visszatemetjük.

Az ásatás legfontosabb tárgyi leletei a felirattöredékek és a kőfaragványok. A már három évszázada, illetve 1955 óta ismert, valamint a most napvilágra került feliratos- és kőplasztikai emlékek Pannonia példa nélküli gazdag kőplasztikai leletegyüttesét alkotják, amelyet egységes egészként kezelünk, és megóvásukra külső szakemberekkel, kőrestaurátor-specialistákkal komplex restaurálási tervet készítettünk. Valamennyi kőfaragvány tisztított, az új leletek mindegyike restaurált. Az ásatás érmeinek (21 db) restaurálása megtörtént, melyeket dr. Torbágyi Melinda (MNM) határoz meg. A mintegy 25 ládányi kerámiatöredék 80%-át már a feltárások során megtisztítottuk.

Építész konzulens: dr. Mezős Tamás (BME Építészettörténeti Tanszék).

Munkatársak: Balogh Beáta régésztechnikus, Kiss Ernő Csaba tárgyrestaurátor, rajzoló, Baghy László és Kőfalvi Viktor kőrestaurátor (MNM), Dabasi András fotós, valamint Saskia Loughran és Szanyi Brigitta régész-hallgató.

SOSZTARITS OTTÓ

269. Szombathely, Kőszegi utca 27–31.

(Vas megye) Ró

2001. március 19. és december 15. között zajlott le a nagy területű feltárás a fenti telken (hrs.: 6122). A beruházást megelőző ásatáson mintegy 1200 m²-en feltártuk az ókori Savaria É-i városrészének két insula-részletét. A feltárt terület a Savaria É-i városfalától D-re számított második insulasorban, a Borostyánkő úttól K felé eső első és második insula területére esik.

Az ásatási terület közepén húzódik a Borostyánkő úttal párhuzamos, attól K-re eső első É-D-i irányú utca. A 6 m széles utca középvonalában újkori beásás húzódott, amelynek célja a római csatorna építőanyagának megszerzése volt. A csatorna Ny-i falát és tetőzetét teljesen, K-i falát részben megsemmisítette. Csatári kőből készült alapozása mészhabarccsal volt egybekötve, majd a teteje lesimítva. Az út sóderalapozása több helyen egymástól jól elkülöníthető rétegekből állt, amelyek javítás vagy felújítás nyomai lehetnek. Az utcát mindkét olda-